क्रियापदानि तथा धातुरूपाणि

अभ्यासः

1. (क) रिक्तस्थानानि पूरयत। (रिक्त स्थान को भरिए –)

(क) कृ–लट् **अस्–लङ्**

सः **करोति**	तौ	ते	सः **आसीत्**	....	....
....	....	....	....	....	....
....	....	....	....	....	....

उत्तरम्–

(क) .... कुरुतः कुर्वन्ति। .... तौ आस्ताम्। ते आसन्।
त्वम् करोषि, युवाम् कुरुथः, यूयम् कुरुथ। त्वम् आसीः, युवाम् आस्तम्, यूयम् आस्त।
अहम् करोमि, आवाम् कुर्वः, वयम् कुर्मः। अहम् आसम्, आवाम् आस्व, वयम् आस्म।

(ख) स्मृ–लोट् **वस्–विधिलिङ्**

सः **स्मरतु**	....	....	सः **वसेत्**	....	....
....	....	....	....	....	....
....	....	....	....	....	....

उत्तरम्–

(ख) .... तौ स्मरताम्; ते स्मरन्तु। .... तौ वसेताम्; ते वसेयुः।
त्वम् स्मर, युवाम् स्मरतम् यूयम् स्मरत। त्वम् वसेः, युवाम् वसेतम्; यूयम् वसेत।
अहम् स्मराणि, आवाम् स्मराव; वयम् स्मराम। अहम् वसेयम्; आवाम् वसेव; वयम् वसेम।

(ग) हृ	**हरति**	**अहरत्**	**हरतु**	**हरेत्**	**हरिष्यति**
1. घ्रा	**जिघ्रति**	....	....	....	....
2. पाल्	....	....	....	....	....
3. जि	....	....	....	....	**जेष्यति**
4. क्षल्	....	....	....	....	....
5. तॄ	....	....	....	....	....

उत्तरम्–

1.	....	अजिघ्रत्	जिघ्रतु	जिघ्रेत्	घ्रास्यति।
2.	पालयति	अपालयत्	पालयतु	पालयेत्	पालयिष्यति।
3.	जयति	अजयत्	जयतु	जयेत्	....
4.	क्षालयति	अक्षालयत्	क्षालयतु	क्षालयेत्	क्षालयिष्यति।
5.	तरति	अतरत्	तरतु	तरेत्	तरिष्यति।

2. कोष्ठकदत्तस्य धातोः उचित-रूपेण वाक्यानि पूरयत–(कोष्ठक में दी धातु के उचित रूप द्वारा वाक्य पूरे करें–)

1. सूर्यः पूर्वस्यां दिशायाम् उदयं...**(गम्)**।
2. ह्यः विद्यालये अवकाशः...**(अस्)**।
3. ऋषिः वाल्मीकिः रामायणम्...**(रच्)**।
4. यदि त्वं परिश्रम....................**(कृ)** तर्हि सफलः....................**(भू)**।
5. अधुना वयम् दूरदर्शनम्...**(दृश्)**।
6. अहं त्वां श्वः दिल्ली-दर्शनाय...**(नी)**।

उत्तरम्–

1. गच्छति, 2. आसीत्, 3. अरचयत्, 4. करिष्यसि, भविष्यसि, 5. पश्यामः, 6. नेष्यामि।

3. उदाहरणम् अनुसृत्य रिक्तस्थानानि पूरयत–(उदाहरण के अनुसार रिक्त स्थान को भरिए–)

उदाहरणम्–मोहितः मन्दं मन्दं लिखति।		मन्दम् मन्दम् मा लिख।	
1. बालकः मार्गे धावति।	1. मार्गे	......मा..............	..........................।
2. दीपिका उच्चैः हसति।	2. उच्चैः	....	..........................।
3. रोहितः दूरदर्शनं पश्यति।	3. दूरदर्शनम्	....	..........................।
4. सुवीरः बहिः गच्छति।	4. बहिः	....	..........................।
5. बालिका मलिनं जलं पिबति।	5. मलिनं जलम्	....	..........................।

उत्तरम्–

1. .... धाव, 2. मा हस, 3. मा पश्य, 4. मा गच्छ, 5. मा पिब।

4. शुद्धं विकल्पं चिनुत–(शुद्ध विकल्प को चुनिए–)

1. छात्राः श्लोकम् उच्चैः..................................। **(पठतु, पठ, पठन्तु)**
2. हे बालकाः! सायं बहिः..................................। **(क्रीडथ, क्रीडत, क्रीडन्ति)**
3. हे सुनीते! कक्षायाम् तूर्णीं..................................। **(तिष्ठसि, स्थास्यसि, तिष्ठ)**
4. हे बालिकाः! कोलाहलं मा..................................। **(कुरु, कुरुतम्, कुरुत)**
5. अधुना सुनीता सङ्गीतशालायाम्..................................। **(गच्छ, गच्छसि, गच्छतु)**

उत्तरम्–

1. पठन्तु, 2. क्रीडत, 3. तिष्ठ, 4. कुरुत, 5. गच्छतु।

5. उचित विकल्प चित्वा कोष्ठकदत्तस्य धातोः विधिलिङ्रूपेण प्रत्येकं वाक्यं पूरयत–

(उचित विकल्प चुनकर कोष्ठक में दी गई धातु के विधिलिङ् रूप द्वारा प्रत्येक वाक्य को पूरा कीजिए–)

1. वयम् प्रतिदिनम् व्यायामं .... **(कृ)**। (कुर्याम्, कुर्याम, कुर्मः)
2. स्वच्छं जलं .... **(पा)**। (पिबतु, पिब, पिबेत्)
3. त्वम् कक्षायां तूष्णीं .... **(स्था)**। (तिष्ठ, तिष्ठेयुः, तिष्ठेः)
4. यूयम् पठन-काले चलचित्रं न .... **(दृश्)**। (पश्यथ, पश्येत, पश्येत्)
5. छात्राः यथाकालं विद्यालये .... **(आ + गम्)**। (आगच्छेत्, आगच्छन्ति, आगच्छेयुः)

उत्तरम्–

1. कुर्याम. 2. पिबेत्, 3. तिंष्ठेः, 4. पश्येत, 5. आगच्छेयुः।

6. उचितक्रियापदेन वाक्यपूर्तिः क्रियताम्।

(उचित क्रिया-पद से वाक्य की पूर्ति कीजिए। Fill in the blanks with the appropriate verb form.)

गमिष्यामः, गच्छेयुः, गच्छत, अगच्छाम, गच्छन्ति।

1. छात्राः प्रतिदिनं खेलितुम् क्रीडाक्षेत्रं ....।
2. ते क्रीडाकालांशे पंक्त्या क्रीडाक्षेत्रम् ....।
3. हे बालकाः !, अधुना क्रीडाकालांशः यूयम् क्रीडाक्षेत्रम् ....।
4. ह्यः महती वृष्टिः अभवत्, वयं क्रीडितुम् न ....।
5. श्वः वयं खेलनाय अवश्यं ....।

उत्तरम्–

1. गच्छन्ति, 2. गच्छेयुः, 3. गच्छत, 4. अगच्छाम, 5. गमिष्यामः।